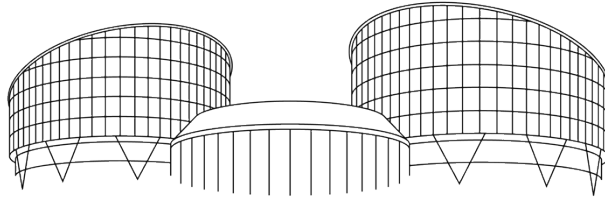

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду. Для отримання додаткової інформації див. повне посилання на авторське право в кінці цього документу.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ДРУГА СЕКЦІЯ

**СПРАВА ЕĞİTİM VE BİLİM EMEKÇİLERİ SENDİKASI
(EĞİTİM VE BİLİM EMEKÇİLERİ SENDİKASI)
проти ТУРЕЧЧИНИ**

(Заява № 20641/05)

УХВАЛА
[Витяг]

СТРАСБУРГ

25 вересня 2012 року

*Ця ухвала стане остаточною за умов, визначених в статті 44 § 2
Конвенції. Вона може зазнати редакторських право*

У справі Еґітім ве Білім Емексілері Сендікасі проти Туреччини,
Європейський суд з прав людини (друга секція), засідаючи палатою
в складі:

Франсуаз Тюлькенс (Françoise Tulkens), *головуюча*,
Дануте Йочене (Danutė Jočienė),
Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefèvre),
Андраш Шайо (András Sajó),
Ісіл Каракас (İşıl Karakaş),
Пауло Пінто де Альбукерке (Paulo Pinto de Albuquerque),
Хелен Келлер (Helen Keller), *судді*,

та Франсуаз Еленс-Пассос (Françoise Elens-Passos), *заступник
секретаря секції*,

Розглянувши її в закритому засіданні 28 серпня 2012 року,
Виносить наведену нижче ухвалу, затверджену в зазначену дату:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу відкрито на підставі заяви (№ 20641/05), спрямованої проти Турецької республіки, з якою профспілка *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası* – «*Eğitim-Sen*» («заявник»), зареєстрована згідно турецького права, звернулась до Суду 3 червня 2005 року на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод ("Конвенція").

2. Заявник був представлений паном А. Сайілір, адвокатом з м. Анкара. Уряд Туреччини ("Уряд") був представлений своїм уповноваженим.

3. Заявник оскаржує порушення статей 6, 10 та 11 Конвенції.

4. 6 листопада 2009 року заяву було офіційно доведено до відома Уряду. Було також ухвалено рішення про те, що, відповідно до статті 29 § 1 Конвенції, палата висловиться водночас щодо прийнятності заяви та по суті справи.

СТОСОВНО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Профспілка працівників освіти і науки (*Eğitim-Sen* – «профспілка») була заснована в м. Анкара 13 січня 1995 року. Згідно наданих нею відомостей, вона нараховує 167 000 членів, складається із 90 відділень і представлена в 430 містах. Вона входить до Kesk (*Kamu*

Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu – Конфедерація профспілок працівників державного сектору), яка є членом Освітнього Інтернаціоналу.

6. 15 вересня 2001 року профспілка внесла зміни до статті 2 б) свого статуту, виклавши її в наступній редакції:

" [Eğitim-Sen] обстоює право всіх громадян суспільства отримувати, на рівних і вільних засадах, демократичну, світську, наукову та безкоштовну освіту своєю рідною мовою."

A. Перший позов щодо розпуску

7. 15 лютого 2002 року префект м. Анкара звернувся до заявника з вимогою вилучити вираз « своєю рідною мовою» з його статуту на тій підставі, що він суперечить статтям 3 і 42 Конституції, а також статтям 1 і 20 закону № 4688 про профспілки державних службовців («закон № 4688»).

8. Заявник повідомив префекта про завантаженість роботою і зобов'язався внести зміни до свого статуту не пізніше 30 червня 2002 року.

9. 29 березня 2002 року, спираючись на положення статті 37 закону № 4688 префект м. Анкара звернувся до прокурора Республіки в м. Анкара з клопотанням про порушення справи щодо розпуску заявника на тій підставі, що останній не виконав вимогу про внесення змін до статті 2 б) свого статуту.

10. 3 липня 2002 року заявник вніс зміни до статті 2 б) свого статуту, виклавши її в наступній редакції:

« [Eğitim-Sen] обстоює право всіх громадян суспільства отримувати освіту своєю рідною мовою та розвивати свою культуру. »

11. 16 липня 2002 року прокурор Республіки, у відповідь на клопотання про розпуск з боку префекта, ухвалив рішення про відмову у порушенні справи через недостатність доказів та складових звинувачення. У своєму рішенні прокурор зазначив, з одного боку, що заявник вніс зміни до статті 2 б) свого статуту, в якій йшлося віднині про право громадян «отримувати освіту своєю рідною мовою»; він зазначив, з іншого боку, що в суспільстві та політичних колах мала місце активна дискусія з цього питання, яке, за його словами, мусило найближчим часом бути внесеним до порядку денного одного з засідань парламенту. Він дійшов висновку, що, за таких обставин, не було доречним порушувати справу про розпуск заявника або кримінальні переслідування проти членів його правління.

12. 15 жовтня 2002 року міністерство Праці та Соціального захисту («міністерство») поінформувало заявника про те, що, за результатами розгляду його статуту в редакції із змінами від 3 липня 2002 року, які

були внесені з метою приведення його у відповідність до статей закону № 4688, було встановлено, що оскаржувана стаття більше не суперечить положенням закону.

Б. Другий позов щодо розпуску

13. 27 червня 2003 року начальник генерального штабу Збройних Сил звернувся до міністерства з клопотанням про вжиття необхідних заходів проти заявника у зв'язку з тим, що стаття 2 б) його статуту, у змінений версії від 3 липня 2002 року, суперечила статтям 3 і 42 Конституції.

14. 15 липня 2003 року міністерство звернулось до прокурора м. Анкара з клопотанням про здійснення перевірки положень статті 2 б) статуту заявника в світлі положень статті 6 закону № 4688.

15. 28 жовтня 2003 року префект м. Анкара звернувся до заявника з вимогою вилучити вираз «отримувати освіту своєю рідною мовою» зі статті 2 б) його статуту.

16. 12 квітня 2004 року префект м. Анкара, посилаючись на положення статті 2 б) статуту заявника та на стислий виклад першого позову проти заявника, звернувся до прокурора Республіки в м. Анкара з новим позовом щодо розпуску. Згідно позиції префекта, навіть якщо законом № 2923 від 14 жовтня 1983 року передбачано викладання різних діалектів та мов, стаття 2 статуту заявника, допускаючи викладання іншою мовою, ніж турецька суперечить положенням цього закону.

17. 10 липня 2004 року прокурор Республіки в м. Анкара порушив справу проти сімох членів правління *Eğitim-Sen*. В рамках цієї справи прокурор виступив також з вимогою про розпуск заявника на підставі статті 37 закону № 4688 з огляду на те, що профспілка не вилучила оскаржуваний вираз зі свого статуту.

18. Суд з трудових питань м. Анкара виступав компетентною юрисдикцією для розгляду вимоги про розпуск заявника згідно положень закону № 4688.

19. 13 липня 2004 року суд з трудових питань м. Анкара, ґрунтуючись на статті 6 закону № 4688, надав заявнику двомісячний термін для виправлення оскаржуваних положень його статуту.

20. Присудом від 15 вересня 2004 року, суд з трудових питань м. Анкара відхилив позов щодо розпуску. В мотиваційній частині він зазначив, зокрема, що відповідні статті статуту *Eğitim-Sen* не наражали на небезпеку (*tehlike*) ані територіальну, національну та державну єдність, ані існуючі кордони Турецької республіки. Він не уявив жодної протизаконної дії з боку профспілки, яка б давала привід вважати, що положення оскаржуваної статті статуту *Eğitim-Sen* використовувались противниками єдності Турецької республіки.

Ґрунтуючись на статті 90 Конституції, а також на статтях 10 і 11 Конвенції, суд надав також своє власне тлумачення цих двох останніх положень. В цьому зв'язку, він уточнив, що свобода вираження поглядів є однією з підвалин демократичного і плюралістичного суспільства, і що така свобода є необхідною умовою розвитку демократичних суспільств та особистісного розвитку кожного громадянина. Він підкреслив, що, за відсутності такої свободи, не може бути і демократії. Він дійшов висновку, що положення статті 2 б) статуту *Eğitim-Sen* не суперечили статтям 10 і 11 Конвенції. Він уточнив, крім того, що тлумачення статті 6 § 8 закону № 4688 - якою профспілці надавався двохмісячний термін для приведення у відповідність до закону – належить робити в світлі мети, на яку спрямований даний закон. Згідно позиції суду, навіть якщо профспілка не приведе свій статут у відповідність до закону у встановлений термін, йому належало розглянути обґрунтованість клопотання і ухвалити рішення по суті справи.

21. 29 вересня 2004 року прокурор Республіки подав касаційну скаргу.

22. Ухвалою від 3 листопада 2004 року Касаційний суд скасував присуд від 15 вересня 2004 року на тій підставі, що суд з трудових питань м. Анкара некоректно застосував статтю 6 § 8 закону № 4688. Він розсудив, що зазначена стаття не передбачала простору для тлумачення, а лише наказувала розпустити профспілку у випадку, якщо вона не приведе свій статут у відповідність до положень закону в двохмісячний термін. Таким чином він дійшов висновку про необхідність розпустити *Eğitim-Sen*, оскільки він не привів свій статут у відповідність до закону в термін, який був встановлений префектом та судом.

23. Присудом від 21 лютого 2005 року суд з трудових питань, всупереч ухвалі Касаційного суду від 3 листопада 2004 року, повторно ухвалив свій початковий присуд. В мотиваційній частині він нагадав правові аргументи, якими він керувався при ухваленні свого присуду від 15 вересня 2004 року, а також послався на судову практику Страсбурзького Суду в питанні розпуску політичних партій, зокрема у справах стосовно Об'єднаної комуністичної партії Туреччини та Партії свободи і демократії (ÖZDEP). Він нагадав, крім того, що офіційною мовою Турецької республіки є турецька і що, згідно статті 66 Конституції, будь-яка особа, поєднана з Республікою зв'язком громадянства, є турком. Він розсудив, що вивчення іншої, ніж офіційна, мови не становить діяння чи ставлення протиправного характеру, а подібне ставлення є доказом відданості державі Турецької республіки. Він погодився з тим, що офіційною мовою є турецька і що не може бути іншої офіційної мови. Він уточнив, що, разом з тим, не може бути особливих перешкод для вивчення інших, ніж офіційна,

мов. Нагадавши свій попередній присуд, який ґрунтувався на статтях 10 і 11 Конвенції, суд розсудив, що розпуск профспілки, громадського об'єднання чи політичної партії може бути зумовлений двома основними підставами, а саме «неминуча загроза» і «критерій насильства». Він зауважив, що профспілка, якої стосувалась вимога про розпуск, обстоювала в своєму статуті освіту рідною мовою та розвиток культури. Він підкреслив, що, навіть припустивши протизаконну спрямованість цих виразів, їхній зміст і значення не становили неминучої загрози, ані заохочували до насильства, і що згадка про них у статуті профспілки не наражала на небезпеку ані територіальну, національну та державну єдність, ані існуючі кордони Турецької республіки. Він розсудив, навпаки, що рішення про відмову у розпуску профспілки матиме наслідком зменшення напруги в суспільстві, безпорядків та суперечок, які панували в ньому, та сприятиме встановленню суспільної злагоди.

24. Ухвалою від 22 травня 2005 року, пленум Касаційного суду (*Yargıtay Hukuk Genel Kurulu*) більшістю від свого складу скасував рішення суду по суті справи. В мотиваційній частині своєї ухвали пленум зазначив, що статті 10 і 11 Конвенції передбачали встановлення законних обмежень на здійснення свободи вираження поглядів, зібрання та об'єднання, уточнюючи при цьому, що такі обмеження є необхідними у демократичному суспільстві. Виходячи з цього, він вважав своїм завданням перевірити, чи встановлені національним законодавством обмеження основоположних прав та свобод відповідали міжнародним зобов'язанням Туреччини. Він розсудив, що висловлене профспілкою прагнення до освіти рідною – іншою, ніж турецька - мовою, суперечило статтям 3 і 42 Конституції і було несумісним із єдністю держави і існуючою правовою системою. На думку пленуму, право заснувати профспілку могло, таким чином, бути обмеженим, і подібні обмеження були необхідними в демократичному суспільстві. Пленум Касаційного суду дійшов висновку, що обстоювання освіти рідною – іншою, ніж турецька – мовою не могло ґрунтуватись на статтях 10 і 11 Конвенції.

25. В своїй окремій думці, деякі з членів пленуму, ґрунтуючись на положеннях статті 6 закону № 4688, зазначили, що, згідно висновку суду по суті справи, оскаржувані положення статуту профспілки відповідали вимогам закону. Тому, на думку суддів, які виступили з окремою думкою, вимога на адресу профспілки щодо виправлення її статуту в двомісячний термін не мала законних підстав. На їхню думку, було доречним скасувати присуд для того, аби суд по суті справи привів своє рішення у відповідність до статті 6 закону № 4688, а не для того, щоб вимагати розпуск профспілки.

26. 3 липня 2005 року заявник вніс зміни до оскаржуваної частини статті 2 б) свого статуту, виклавши її в наступній редакції:

« [Eğitim-Sen] обстоює, в рамках прав людини та основоположних свобод, право всіх громадян суспільства отримувати демократичну, світську, наукову і безкоштовну освіту.»

27. Присудом від 27 жовтня 2005 року суд з трудових питань м. Анкара, врахувавши внесені до статуту заявника зміни, дійшов висновку про відсутність підстав для подальшого розгляду справи про розпуск профспілки, зважаючи на відсутність матеріальних складових, які б могли слугувати підставами для такої справи.

II. ВІДПОВІДНЕ ВНУТРІШНЄ ПРАВО

A. Конституція

28. Відповідні положення Конституції, в чинній на момент описуваних фактів редакції, мають наступний виклад:

Стаття 3

« 1. Турецька держава, з його територією і нацією, являє собою неподільне ціле. Її офіційною мовою є турецька. (...) »

Стаття 13

« Основоположні права і свободи можуть бути обмежені лише з причин, передбачених особливими положеннями Конституції, та в силу закону, за умови, що ці обмеження не завдають шкоди самій суті прав і свобод. Обмеження, яким підлягають основоположні права і свободи, не можуть суперечити ані букві і духу Конституції, ані вимогам дотримання демократичного і світського суспільного устрою, а також мусять відповідати принципу пропорційності. »

Стаття 25

« Кожна особа має право на свободу думки і переконань.

Ніхто не може бути змушеним відкрити свої думки і переконання, ані зазнати осуду чи звинувачення з приводу своїх думок і переконань з будь-якої причини та з будь-якою метою. »

Стаття 26

« Кожна особа має право виражати, в індивідуальний чи колективний спосіб, свої думки і переконання та розповсюджувати їх в усній, письмовій, візуальній формі чи іншими засобами. Ця свобода включає в себе також можливість отримувати чи передавати ідеї або інформацію без будь-якого втручання офіційної влади. Положення, яке міститься в цьому абзаці, не є перешкодою для запровадження режиму ліцензування в сфері радіо- та телетрансляцій, кінематографу чи інших подібних засобів.

Реалізація цих свобод може бути обмежена з метою збереження національної безпеки, громадського порядку і безпеки, основоположних засад Республіки, а також неподільної цілісності держави з точки зору її території і нації,

запобігання правопорушенням, покарання злочинців, недопущення оприлюднення відомостей, які визнані державною таємницею, захисту честі, прав та приватного і сімейного життя інших осіб, а також професійної таємниці, передбаченої законом, та з метою забезпечити здійснення функцій судочинства у відповідності до свого призначення.

Положення, що регулюють використання засобів розповсюдження інформації та ідей, не розглядаються як такі, що обмежують свободу вираження поглядів та поширення думок, за умови, що вони не заважають їх розповсюдженню.

Форми, умови і процедури, що стосуються здійснення свободи вираження поглядів та поширення думок регулюються законом.

Стаття 42

« 1. Ніхто не може бути позбавлений свого права на освіту і навчання. (...)»

4. Свобода освіти і навчання не звільняють від обов'язку збереження вірності Конституції. (...)»

9. Ніяка мова, крім турецької, не може викладатися в якості рідної турецьким громадянам, ані використовуватись для викладання в навчальних і освітніх закладах. Правила, які регулюють викладання іноземних мов в навчальних і освітніх закладах, а також правила, яких мусять дотримуватись школи з іноземною мовою викладання, встановлюються законом з урахуванням положень міжнародних договорів.

Стаття 51

« Працівники і службовці мають право, без попереднього дозволу, утворювати профспілки і профспілкові об'єднання з метою захисту і розвитку економічних і соціальних прав і інтересів їхніх членів в процесі трудових відносин, до яких вони залучені, а також право вільно вступати до них і виходити з них. Ніхто не може бути примушений до вступу до профспілки чи до виходу з неї.

Право на створення профспілки може бути обмежено лише в силу закону з міркувань національної безпеки чи громадського порядку або з метою недопущення правопорушення, охорони громадського здоров'я чи моралі, захисту прав і свобод інших осіб.

Форми, умови і процедури, які застосовуються в рамках здійснення права на створення профспілки, встановлюються законом.

Не дозволяється бути членом водночас кількох профспілок, що діють в одній галузі професійної діяльності.

Обсяг прав державних службовців, які не мають статусу робітників в конкретній галузі, а також виключення і обмеження, які застосовуються щодо них, встановлюються законом із врахуванням природи функцій, які покладені на цих службовців.

Статут профспілок і профспілкових об'єднань, їхнє управління і функціонування не повинні суперечити основоположним засадам Республіки та демократичним принципам.»

Стаття 66

« Є турком будь-яка особа, поєднана з турецькою державою зв'язком громадянства. (...) »

Стаття 90 § 6

« У випадку виникнення суперечності між [національними] законами та міжнародними угодами стосовно прав і основоположних свобод, які набули чинності у встановленому порядку і містять відмінні положення стосовно того самого питання, положення міжнародних угод мають переважну силу. »

Б. Закон № 4688 від 25 червня 2001 року про профспілки державних службовців

29. Відповідні положення закону № 4688 мають наступний виклад:

Стаття 6

« 1. Профспілки і профспілкові об'єднання можуть утворюватись вільно і без попереднього дозволу. (...) »

7. (...) Якщо не було вжито заходів на виправлення [встановлених порушень, префект] звертається до суду з позовом про припинення діяльності профспілки чи профспілкового об'єднання. (...) »

8. Суд надає [профспілці чи профспілковому об'єднанню] термін, який не може перевищувати два місяці, з метою приведення у відповідність до закону або виправлення встановлених порушень. Якщо, по закінченні наданого терміну, статут або оскаржувані документи не відповідають вимогам закону, суд може ухвалити рішення про розпуск профспілки чи профспілкового об'єднання. (...) »

Стаття 20

« 1. Управління і функціонування профспілок і профспілкових об'єднань, утворених відповідно до цього закону, не повинні суперечити визначеним у Конституції засадам і демократичним принципам Республіки. (...) »

Стаття 37

« 1. Профспілка чи профспілкове об'єднання, яке провадить діяльність, що суперечить визначеним у Конституції засадам і демократичним принципам Республіки, підлягає розпуску рішенням суду з трудових питань за позовом прокурора Республіки, в компетенції якого знаходиться місце реєстрації [профспілки чи профспілкового об'єднання]. (...) »

В. Закон № 4771 від 3 серпня 2002 року про внесення змін до закону № 2923 від 14 жовтня 1983 року про освіту іноземними мовами, викладання іноземних мов та вивчення різних діалектів і мов турецькими громадянами

30. Стаття 2 а) закону № 2923 із змінами, внесеними законом від 2002 року, встановлює, що ніяка інша мова, крім турецької, не може викладатись турецьким громадянам в навчальних і освітніх закладах. Разом з тим, вона дозволяє, у відповідності до ухваленого міністерством Національної освіти регламенту, відкривати для турецьких громадян приватні курси із вивчення мов і діалектів, якими вони традиційно користуються в своєму повсякденному житті. Викладання, яке здійснюється на таких курсах, не повинно бути спрямоване проти державної і національної єдності та неподільності національної території.

III. ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

31. В своїй останній доповіді щодо Туреччини (пункти 60, 61, 62, 63, 70 і 71), ухваленій 10 грудня 2010 року і оприлюдненій 8 лютого 2011 року, Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) висловила наступним чином:

« Викладання інших і на інших - ніж турецька - мовах особам, що належать до меншин, які не визнані згідно Лозанського договору

(...)

60. Ухвалений в серпні 2002 року закон № 4771, яким було внесено зміни до закону № 2923 про освіту іноземними мовами, викладання іноземних мов і вивчення різних мов і діалектів турецькими громадянами, відкрив можливість для розвитку приватних шкіл із вивчення «мов і діалектів, які традиційно використовуються турецькими громадянами в їхньому повсякденному житті».

У відповідності до Регламенту викладання різних мов і діалектів, які використовуються турецькими громадянами в їхньому повсякденному житті, який набрав чинності 5 грудня 2003 року, в сімох містах, мови в період з грудня 2003 по жовтень 2004 року, було відкрито курси курдської мови. Всі вони, однак, відтоді були закриті, а інші спроби відкрити школу черкеської мови в Анкарі не досягли мети через неможливість виконання вимог з боку адміністративних органів. Офіційні органи зазначили, що наразі триває розгляд відповідними префектурами заяв на відкриття приватних курсів адигейської та абхазької мов, у відповідності до вищезгаданого Регламенту. В результаті, на сьогодні в Туреччині не існує жодного приватного закладу із вивчення мов меншин.(...)

61. (...) ЄКРН вітає ухвалене в жовтні 2009 року турецькою владою рішення про відкриття інституту живих мов при Університеті Артукулу в Мардині, де можливе викладання курдської мови; курси сирійської, фарсі та арабської мов так само пропонувались на момент відкриття інституту в лютому 2010 року. (...) Водночас, ЄКРН відзначає з жалем, що у вересні 2009 року Рада вищої освіти

10. УХВАЛА У СПРАВІ ЕґІТІМ ВЕ БІЛІМ ЕМЕКСІЛЕРІ СЕНДІКАСІ проти ТУРЕЧЧИНИ

відхилила подібну заяву щодо відкриття відділення курдських студій та курдської мови і літератури при Університеті Діярбакіру на тій підставі, що ця заява, подана місцевим об'єднанням адвокатів, походила від організації, яка підтримує тероризм.

62. ЄКРН рекомендує турецьким органам влади переглянути формулювання статті 42 Конституції, яка забороняє викладання в школах в якості рідної інших мов, окрім турецької, за винятком випадків застосування положень міжнародних договорів. ЄКРН знову наголошує, що можливість такого викладання мусить існувати одночасно із викладанням офіційною мовою.

63. Крім того, ЄКРН наполегливо рекомендує турецьким органам влади продовжувати їхні зусилля на користь викладання мовами і діалектами, які традиційно мають вжиток у Туреччині. Вона так само рекомендує їм дбати про те, аби повністю гарантувалась можливість відкривати приватні курси, зокрема, шляхом усунення невиправданих адміністративних вимог.

(...)

Викладання турецькою мовою дітям, які мають рідною мовою іншу, ніж турецька

(...)

70. ЄКРН повторно рекомендує турецьким органам влади звернути увагу на ситуацію дітей, які мають рідною мовою іншу, ніж турецька, та дбати про те, аби були задіяні всі можливі засоби, щоб надати їм можливість пристойно вивчати турецьку, яка є мовою викладання, наприклад, пропонуючи додаткові курси або методи вивчення турецької як другої мови. В більш загальному сенсі, ЄКРН рекомендує органам влади комплексно розглянути ситуацію дітей, що належать до меншин, в системі шкільної освіти з метою вжиття цільових заходів на виправлення можливих проявів нерівності.

71. ЄКРН рекомендує турецьким органам влади започаткувати діалог з меншинами стосовно того, в який спосіб поняття належності до громадянства турецької держави викладається в школах, з метою дбати про те, аби бажана теза про інтеграцію була донесена, не лишаючи враження, ніби різноманітність не вітається.»

СТОСОВНО ПРАВА

(...)

II. ЩОДО ТВЕРДЖЕНЬ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 11 КОНВЕНЦІЇ

41. Заявник стверджує, що покладене на нього зобов'язання внести зміни до свого статуту з метою недопущення його розпуску є втручанням до його права на свободу об'єднання, передбачене статтею 11 Конвенції. Зазначене положення має наступну редакцію:

«1. Кожен має право на свободу мирних зібрань та на свободу об'єднання, включаючи право створювати, спільно з іншими, профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, які встановлені законом в інтересах національної і громадської безпеки, для охорони порядку та запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб і є необхідними в демократичному суспільстві. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, які входять до складу збройних сил, поліції або органів державного управління.»

42. Уряд не висловив свою позицію з цього приводу.

А. Щодо існування втручання

43. З точки зору заявника – і Уряд не оскаржує це – подана проти нього позовна скарга становить втручання з боку національних органів влади до здійснення ним свого права на свободу об'єднання, що ніби то позбавило його можливості переслідувати, в колективний чи індивідуальний спосіб, цілі, які він собі накреслив в своєму статуті. Суд поділяє цю думку.

Б. Щодо обґрунтованості втручання

44. Суд нагадує, що подібне втручання порушує статтю 11 Конвенції, за винятком випадків, коли воно було «передбачено законом», переслідує мету чи цілі, які є легітимними з точки зору пункту 2 цього положення, і є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей.

1. Передбачене законом

45. В даній справі, Суд зауважує, що сторонами не заперечується той факт, що згадане втручання було «передбачене законом» і спиралося, зокрема, на положення статей 3 і 42 Конституції (вищенаведений пункт 28).

2. Легітимна мета

46. На думку Суду, оскаржуване втручання переслідувало низку легітимних цілей, а саме охорона порядку чи збереження національної безпеки, в тому числі збереження територіальної цілісності держави. Сторони не заперечують це.

3. Необхідне в демократичному суспільстві

а) Основні принципи, що стосуються справи

47. Посилаючись на основні принципи, які витікають з його власної практики стосовно справ про свободу об'єднання (*Gorzelik et autres c. Pologne* [ВП], № 44158/98, §§ 88-93, ЄСПЛ 2004-I, разом з наведеними в ній посиланнями, та *Association Rhino et autres c. Suisse*, № 48848/07, § 61, 11 жовтня 2011 року), Суд нагадує, що право, яке закріплює стаття 11, включає в себе право утворювати об'єднання. Можливість для громадян утворювати юридичну особу з метою колективної дії в сфері спільних інтересів являє собою один з найважливіших аспектів права на свободу об'єднання, без якого це право було би позбавлено будь-якого сенсу (*Sidiropoulos et autres c. Grèce*, 10 липня 1998 року, § 40, *Recueil des arrêts et décisions* 1998-IV).

48. Суд нагадує також, що стан демократії в конкретній країні може оцінюватись тим, в який спосіб національне законодавство закріплює цю свободу, а офіційні органи застосовують її на практиці. В своїй судовій практиці він неодноразово підтверджував існування прямого зв'язку між демократією, плюралізмом та свободою об'єднання; ним було також встановлено принцип, згідно якого лише переконливі і нагальні мотиви можуть обумовити запровадження обмежень цієї свободи. Всі подібні обмеження підлягають суворому контролю з його боку (див., в числі багатьох інших, *Parti communiste unifié de Turquie et autres c. Turquie*, 30 січня 1998 року, §§ 42-45, *Recueil* 1998-I, *Parti socialiste et autres c. Turquie*, 25 травня 1998 року, §§ 41-45, *Recueil* 1998-III, *Refah Partisi (Parti de la prospérité) et autres c. Turquie* [ВП], №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 і 41344/98, §§ 86-89, ЄСПЛ 2003-II).

49. Внаслідок чого, ухвалюючи рішення щодо існування необхідності, передбаченої в статті 11 § 2, держави мають обмежений оціночний простір, який дублюється суворим контролем з європейського боку стосовно, водночас, закону і рішень на його виконання, в тому числі тих, що приймаються незалежними судовими органами.

50. Крім того, Суд нагадує, що, здійснюючи контроль зі свого боку, він не має на меті заступити собою відповідні внутрішні судові органи; його завдання полягає в тому, аби перевірити, з точки зору статті 11, рішення, які були ухвалені ними в силу наданих їм оціночних повноважень. Це не означає, що його роль обмежується відповіддю на питання про те, чи держава-відповідач скористалась цими повноваженнями в добросовісний, старанний і розумний спосіб: йому необхідно проаналізувати оскаржуване втручання в контексті всього обсягу справи з тим, аби визначити, чи воно було «пропорційним переслідуваній законній меті» і чи наведені з боку органів влади на його виправдання мотиви є «належними і достатніми». Вчиняючи в такий спосіб, Суд мусить переконатись, що національні органи влади застосували правила, які відповідають принципам, закріпленим статтею 11, спираючись при цьому на прийнятну оцінку відповідних фактів (*Parti communiste unifié de Turquie et autres*, вищезгадана, §§ 46-47, *Yazar et autres c. Turquie*, № 22723/93, 22724/93 і 22725/93, § 51, CEDH 2002-II, та *Sidiropoulos et autres*, вищезгадана, § 40).

б) Застосування вищезгаданих принципів в рамках даної справи

51. В даній справі, Суд зауважує, що мали місце два позови щодо розпуску *Eğitim-Sen* на тій підставі, що в статті 2 б) свого статуту профспілка обстоювала викладання «рідною мовою». Стосовно першого позову, прокурор Республіки ухвалив рішення про припинення справи на тій підставі, що цілі, згадані в оскаржуваній статті, не суперечили положенням закону. Згодом, за клопотанням начальника генерального штабу Збройних Сил, було подано другий судовий позов щодо розпуску *Eğitim-Sen*, який ґрунтувався на тих самих мотивах. За наслідками цього позову, а також ухвали Касаційного суду, *Eğitim-Sen* вніс зміни до статті 2 б) свого статуту, вилучивши оскаржуваний вислів з тим, аби уникнути свого розпуску рішенням національних судових органів.

52. Виходячи з цього, Суду належить оцінити, чи цей другий судовий позов щодо розпуску *Eğitim-Sen* відповідав «нагальній суспільній потребі» і був «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення «переслідуваних законних цілей».

53. Суд відзначає, що суд з трудових питань і пленум Касаційного суду виступили з розбіжними підходами та тлумаченнями статті 10 і 11 Конвенції. На думку суду з трудових питань, права і свободи, закріплені цими статтями, є основоположними в демократичному суспільстві, за виключенням, зокрема, випадків спонукання до насильства, що, на думку суду, не було властивим статті 2 б) статуту *Eğitim-Sen*. Натомість, пленум Касаційного суду в своєму рішенні спирається на виключення, передбачені пунктом 2 статті 11 Конвенції. Він розсудив, що бажання *Eğitim-Sen* обстоювати викладання іншою,

ніж турецька, рідною мовою суперечило статтям 3 і 42 Конституції, а також принципу єдності держави.

54. Таким чином, Суд мусить встановити, чи висновки пленуму Касаційного суду можуть ґрунтуватися на прийнятній оцінці відповідних фактів. Він відзначає, насамперед, що із прочитання статті 2 б) статуту *Eğitim-Sen* витікає, що це положення не містило жодного спонукання до вжиття насильства задля досягнення поставлених цілей. На думку пленуму, *Eğitim-Sen* так само не заохочував до застосування незаконних засобів для досягнення своєї мети, яка полягала в тому, аби всі громадяни турецького суспільства могли отримувати освіту іншою рідною мовою, ніж турецька.

55. На думку Суду, принцип, який обстоює *Eğitim-Sen*, а саме можливість для громадян, що утворюють турецьке суспільство, отримувати освіту іншою рідною мовою, ніж турецька, не суперечить основоположним принципам демократії. Він відзначає, що в оскаржуваній статті статуту *Eğitim-Sen* не було жодної ознаки, яка б могла розглядатись як заклик до насильства, повстання чи якоїсь іншої форми заперечення демократичних принципів: врахування цього факту має ключове значення (*Parti de la liberté et de la démocratie (ÖZDEP) c. Turquie* [ВП], № 23885/94, § 40, ЄСПЛ 1999-VIII). Є доречним зачитати вміст статті 2 б) статуту *Eğitim-Sen*, помістивши його в контекст дискусії, яка мала місце в турецькому суспільстві на момент описуваних фактів. В цьому відношенні, Суд підтримує доводи прокурора Республіки, який ухвалив рішення про відмову у відкритті справи в рамках першого позову щодо розпуску *Eğitim-Sen*. Дійсно, на той момент, питання про викладання рідною мовою обговорювалось в громадській думці та серед політичних партій і мало бути внесено до порядку денного одного із засідань парламенту (вищенаведені пункти 11, 30 і 31).

56. Суд визнає, що така ініціатива могла наразитись на переконання, які посідали домінуюче місце в суспільній думці, деяких інституціях чи деяких державних органах, або ж навіть в політичній лінії уряду. Разом з тим, він нагадує, що належне функціонування демократії вимагає, аби різні громадські об'єднання чи політичні формування мали можливість проводити публічні дискусії, аби сприяти пошуку відповідей на загальні питання, які стосуються всіх учасників політичного чи громадського життя (*Vogt c. Allemagne*, 26 вересня 1995 року, § 52, *Recueil* 1996-IV, та *Parti communiste unifié de Turquie et autres*, вищенаведене, § 57).

57. Далі Суд відзначає, що, як це витікає з останньої доповіді ЄКРН стосовно Туреччини (вищенаведений пункт 31), окрім дітей, які належать до меншин, визнаних згідно Лозаннського договору – а саме не мусульманських меншин – і отримують освіту турецькою мовою, існували інші діти, які, маючи турецьке громадянство, вживали в

якості рідної іншої мови, ніж турецьку, а саме адигейську, абхазьку чи курдську. З цього приводу варто підкреслити, що ухвалений 3 серпня 2002 року закон № 4771, яким було внесено зміни до закону № 2923 про освіту іноземними мовами, викладання іноземних мов і вивчення різних діалектів і мов турецькими громадянами, відкрив можливість для розвитку приватних курсів із вивчення «мов і діалектів [інших, ніж турецька], які традиційно використовуються турецькими громадянами в їхньому повсякденному житті». Суд відзначає, що бажане з точки зору законодавця відкриття приватних курсів із вивчення інших, ніж турецька, мов і діалектів контрастує із позицією національних судових органів, які розсудили, що вміст статті 2 б) статуту *Eğitim-Sen* порушує статті 3 і 42 Конституції.

58. Суд не знаходить переконливими доводи пленуму Касаційного суду, в ухвалі якого не було зазначено будь-яку незаконну діяльність з боку *Eğitim-Sen*, яка б могла завдати шкоди єдності Турецької Республіки. В ній так само не містилось уточнень стосовно того, чи *Eğitim-Sen* переслідував цілі, які суперечать демократичним принципам, або ж провадив діяльність, яка не відповідає положенням його статуту. Суд з інтересом зауважує, що, зі свого боку, суд з трудових питань відхилив цей другий позов щодо розпуску на тій підставі, що рішення про відмову у розпуску профспілки могло мати наслідком зменшення напруги в суспільстві, безпорядків та суперечок, які панували в ньому, та сприяти встановленню суспільної злагоди. (вищенаведений пункт 23).

59. Виходячи з цього, Суд притримується думки, що сама лише присутність в статуті профспілки виразу «отримувати освіту їхньою рідною мовою», за відсутності будь-яких інших деталей, які б вказували чи підтверджували наявність іншої мети, аніж зазначена в оскаржуваній статті статуту, не може розглядатись як така, що суперечить принципам демократії. Він зауважує, що, як це витікає з первинної редакції статуту *Eğitim-Sen*, профспілка обстоювала право кожного громадянина суспільства «отримувати, на рівних і вільних засадах, демократичну, світську, наукову та безкоштовну освіту своєю рідною мовою». На думку Суду, подібна мета, спрямована на розвиток культури громадян держави, які мають рідною мовою іншу, ніж турецька, зокрема, шляхом викладання їхньої рідної мови, не йде як така всупереч інтересам національної безпеки та не становить загрози для громадського порядку. Навіть припустивши, що відповідні органи влади могли вважати, що викладання рідною мовою сприяє розвитку культури певної меншини, Суд нагадує, що він вже виносив рішення, згідно якого існування в країні різних меншин і культур являє собою історичний факт, який демократичне суспільство мусить не тільки сприймати, але й захищати і підтримувати відповідно до

принципів міжнародного права (*Tourkiki Enosi Xanthis et autres c. Grèce*, № 26698/05, § 51, 27 березня 2008 року).

60. В світлі вищевикладеного, Суд вважає, що мотиви, наведені пленумом Касаційного суду, не були належними і достатніми, а також не були пропорційними переслідуванню законним цілям. Звідси витікає, що судовий позов щодо розпуску, спрямований проти заявника, результатом якого було покладене на профспілку зобов'язання внести зміни до статті 2 б) свого статуту, вилучивши вираз «отримувати освіту рідною мовою», не може обґрунтовано розглядатись як такий, що відповідає «нагальній суспільній потребі».

61. Виходячи з цього, мало місце порушення статті 11 Конвенції.

III. СТОСОВНО ТВЕРДЖЕНЬ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

62. Заявник стверджує, що покладене на нього зобов'язання внести зміни до свого статуту з метою недопущення його розпуску є втручанням до його права на свободу вираження поглядів, передбачене статтею 10 Конвенції. Це положення має наступний виклад у відповідній частині:

« 1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідними в демократичному суспільстві. »

63. Уряд не висловив свою позицію з цього приводу.

A. Щодо прийнятності

64. Суд відзначає, що ця скарга пов'язана із розглянутою вище і, таким чином, мусить так само бути визнана прийнятною.

Б. По суті

65. В рамках даної справи, сторони не заперечують, що другий позов щодо розпуску, спрямований проти заявника, розглядається як втручання органів влади у здійснення останнім свого права на свободу вираження поглядів. Таке втручання було передбачено в законі, а саме статтями 3 і 42 Конституції, і переслідувало одну чи кілька законних цілей з точки зору статті 10 § 2 Конвенції, а саме охорона порядку чи захист національної безпеки, в тому числі захист територіальної цілісності держави. Таким чином, залишається розглянути, чи оскаржуване втручання було «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення переслідуваних законних цілей.

1. Відповідні загальні принципи

66. Суд нагадує, що, оскільки їх діяльність сприяє колективному здійсненню свободи вираження поглядів, такі види об'єднання, як політичні партії, можуть претендувати на захист з боку статей 10 і 11 Конвенції (*Parti communiste unifié de Turquie et autres*, вищезгадана, §§ 4243, та *Yazar et autres*, вищезгадана, § 46).

67. Він нагадує потому, що свобода вираження поглядів становить одну з ключових підвалин демократичного суспільства. Враховуючи пункт 2 статті 10, свобода вираження поглядів є чинною не лише для «інформації» чи «ідей», які сприймаються прихильно або розглядаються як нешкідливі чи нейтральні, але також і для таких, які зачіпають, шокують чи непокоять державу або певну частину населення: саме цього вимагають плюралізм, терпимість та дух відкритості, без яких не може бути «демократичного суспільства» (див., в числі багатьох інших, ухвали *Handyside c. Royaume-Uni*, 7 грудня 1976 року, § 49, серія A № 24, *Jersild c. Danemark*, 23 вересня 1994 року, § 37, серія A № 298, та *Yazar et autres*, вищезгадана, § 46). В тому вигляді, в якому її закріплює стаття 10, свобода вираження поглядів супроводжується винятками, які водночас підлягають вузькому тлумаченню, а необхідність застосування обмежень щодо неї мусить бути доведена в переконливий спосіб (*Lindon, Otchakovsky-Laurens et Joly c. France* [ВП], № 21279/02 і 36448/02, § 45, ЄСПЛ 2007-IV).

68. Суд нагадує також, що прикметник «необхідний», в сенсі статті 10 § 2, включає в себе «нагальну суспільну потребу». Держави підписанти мають певний оціночний простір, аби судити про наявність такої потреби, втім, він дублюється контролем з європейського боку, який стосується водночас закону і рішень на його виконання, навіть коли вони походять від незалежного судового органу. Таким чином, Суд має повноваження для винесення рішень в останній інстанції стосовно того, чи «обмеження» узгоджується зі свободою вираження

поглядів, яку захищає стаття 10 (*Karataş c. Turquie* [ВП], № 23168/94, § 48, ЄСПЛ 1999-IV).

69. Суд повторює, що стаття 10 § 2 Конвенції не допускає обмежень на свободу вираження поглядів в сфері політичного дискурсу і дискусії, де вона набуває найбільшої важливості (*Brasilier c. France*, № 71343/01, § 41, 11 квітня 2006 року) – або в сфері питань, що становлять загальний інтерес (див., серед інших, *Sürek c. Turquie (n° 1)* [ВП], № 26682/95, § 61, ЄСПЛ 1999-IV, *Lindon, Otchakovsky-Laurens et July*, вищезгадана, § 46, *Wingrove c. Royaume-Uni*, 25 листопада 1996 року, § 58, *Recueil* 1996-V, та *Faruk Temel c. Turquie*, № 16853/05, § 55, 1 лютого 2011 року).

70. Зрештою, Суд нагадує, що в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права, політичні ідеї, які заперечують існуючий устрій і чия реалізація заборонена мирними засобами, мають отримувати належну можливість для самовираження через здійснення свободи об'єднання (*Stankov et Organisation macédonienne unie Ilinden c. Bulgarie*, №№ 29221/95 і 29225/95, § 97, ЄСПЛ 2001-IX). Цього вимагають притаманні демократичній системі цінності, такі як плюралізм, терпимість і соціальна єдність (*Ouranio Toxo et autres c. Grèce*, № 74989/01, § 42, ЄСПЛ 2005-X, та *Tourkiki Enosi Xanthis et autres*, вищезгадана, § 56).

2. Застосування вищезгаданих принципів в рамках даної справи

71. Суд приділив особливу увагу виразам, які використані в статті 2 б) статуту заявника, а також контексту, в якому укладалось згадане положення. В цьому зв'язку, він вважає, що стаття 10 охоплює свободу одержувати і передавати інформацію або ідеї будь-якою мовою, яка дозволяє брати участь у публічному обміні різного виду інформацією та ідеями культурного, політичного і соціального характеру (див., *mutatis mutandis*, *Karataş*, вищезгадана, § 49). Він також врахував обставини, які супроводжували подану на його розгляд справу, зокрема труднощі, пов'язані із боротьбою проти тероризму (*Ibrahim Aksoy c. Turquie*, №№ 28635/95, 30171/96 і 34535/97, § 60, 10 жовтня 2000 року, *Zana c. Turquie*, 25 листопада 1997 року, § 55, *Recueil* 1997-VII, *Incal c. Turquie*, 9 червня 1998 року, § 58, *Recueil* 1998-IV, та *Savgin c. Turquie*, № 13304/03, § 44, 2 лютого 2010 року).

72. Стаття 2 б) статуту заявника обстоювала ідею викладання «рідною мовою». В притаманному Туреччині контексті, та в первинному значенні виразу, це положення сприймалось як таке, що обстоює викладання рідною мовою, якою є турецька. Разом з тим, враховуючи історично-соціальне становище Туреччини, рідна мова може також розумітись як мова турецьких громадян, які мають рідною іншу мову, ніж турецька. В своїй останній доповіді щодо Туреччини,

ЄКРН згадувала адигейську, абхазьку або курдську в якості інших, ніж турецька, рідних мов (вищенаведений пункт 31).

73. В цьому відношенні, варто нагадати, що, окрім суті висловлюваної інформації та ідей, стаття 10 захищає також спосіб їх вираження, незалежно від форми носія чи мови, які використовуються для цього (*Savgin*, вищенаведена, § 32).

74. В рамках даної справи, навіть припустивши, що заявник мав на меті виявити своє бажання розвивати виключно викладання курдською мовою в якості рідної, поряд з турецькою, Суд нагадує, що стаття 10 §2 Конвенції не допускає обмежень на свободу вираження поглядів в сфері питань, що становлять загальний інтерес. Він враховує обставини, які супроводжують подану на його розгляд справу. Він відзначає, що на момент описуваних фактів в суспільній думці мала місце дискусія з цього питання, наслідком якої стало ухвалення змін до закону, якими дозволялось викладання, принаймні на приватних засадах, іншими, ніж турецька, рідними мовами, які мають вжиток серед турецьких громадян.

75. В цьому відношенні, Суд зауважує, що оскаржувана стаття статуту заявника не містила заклику до використання насильства, озброєного спротиву чи повстання, і що вона так само не спонукала до ненависті, врахування чого, на думку Суду, має ключове значення. Ця стаття не могла також сприяти насильству шляхом надихання глибокої і ірраціональної ненависті по відношенню до визначених осіб (див., *a contrario*, *Süreker*, вищезгадана, § 62). Щодо аргументу внутрішніх судових органів про нібито існуюче посягання на єдність національної території, (вищенаведений пункт 24), Суд зауважує, що програма *Eğitim-Sen* обстоювала принцип викладання рідною - іншою, ніж турецька – мовою для громадян, які утворюють турецьке суспільство. Суд відзначає також, що Уряд не зазначив, які саме конкретні дії, спроможні заперечити правдивість його програми, було вчинено з боку *Eğitim-Sen* з тим, аби не було підстав ставити її під сумнів. (*Parti de la liberté et de la démocratie (ÖZDEP)*, вищезгадана, § 42). Таким чином, Суд доходить висновку, що не існувало жодної чіткої і неминучої загрози територіальній єдності держави.

76. У підсумку, Суд вважає, що судовий позов щодо розпуску, спрямований проти заявника - який змусив його вилучити зі свого статуту оскаржуваний вираз - був непропорційним переслідуваним цілям і, таким чином, не був «необхідним у демократичному суспільстві».

77. Виходячи з цього, мало місце порушення статті 10 Конвенції.
(...)

ВИХОДЯЧИ З ЦИХ МОТИВІВ, СУД,

(...)

2. Заявляє одноголосно, що мало місце порушення статті 11 Конвенції;

3. Заявляє одноголосно, що мало місце порушення статті 10 Конвенції;

(...)

Вчинено французькою мовою та повідомлено в письмовому вигляді
25 вересня 2012 року на виконання статті 77 §§ 2 і 3 регламенту.

Франсуаз Еленс-Пассос

Франсуаз Тюлькенс

Заступник секретаря

Головуюча

(...)

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька мови. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду; також Суд не несе жодної відповідальності за його якість. Його можна завантажити з бази рішень Європейського суду з прав людини HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-яких інших баз даних, в яких Суд його також розмістив. Його можна відтворювати в некомерційних цілях за умови, що будуть зазначені повна назва справи та посилання на авторське право і Цільовий фонд «Права людини». Для використання будь-якої частини цього перекладу в комерційних цілях слід звертатися за наступною адресою: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.